

Šolanje na daljavo

■ **Andrej Flogie**, doc. dr., je direktor Zavoda Antona Martina Slomška, predstojnik oddelka za tehniko na Fakulteti za naravoslovje in matematiko v Mariboru ter svetovalec za področje digitalizacije izobraževanja v kabinetu Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport. Je vodja več raziskovalnih projektov, med katerimi je tudi *Inovativna pedagogika*.

Izkušnje učencev, dijakov, staršev, učiteljev in drugih strokovnjakov s področja psihologije, pedagogike in didaktike kažejo, da je vpliv epidemije (SARS-CoV-2) na izobraževalni sistem in vse njegove deležnike izrazitejši, kot smo sprva pričakovali. Spremembe so vidne že sedaj, saj je bilo zaradi izrednih razmer potrebnih kar nekaj prilagoditev v načinu izvedbe pouka, pri navezovanju socialnih stikov, druženju, inovativnih pristopih k poučevanju, vlogi družine, vlogi tehnologije ipd. V zadnjem obdobju na področju izobraževanja tako nismo pričali le reševanju trenutne situacije, temveč smo na vlaku transformacije izobraževanja, ki se odvija v različnih segmentih in bo vplivala na družbo prihodnosti.

Spremenjeno učno okolje, nove generacije mladostnikov ter izrazit vpliv digitalizacije tlakujejo pot sodobni družbi na vseh področjih. Izobraževalni sistem vsake države predstavlja temelj njenega napredka in njene prihodnosti. Spremembe običajno zelo počasi prihajajo v šole, saj je šolski sistem eden izmed večjih v vsaki družbi, zato ga je nemogoče spremeniti čez noč. Tesna povezanost izobraževalnega sistema z zgodovino in razvojem posamezne družbe predstavlja enega izmed ključnih razlogov za njeno uspešnost. Skupna značilnost uspešnih izobraževalnih sistemov je tudi ravnovesje med tradicijo ter sposobnostjo fleksibilnega prilagajanja aktualnim družbenim trendom. Večina strokovnjakov s področja izobraže-

vanja se danes strinja, da je uvajanje sprememb v izobraževanje nujno, če naj bo šola tista, ki bo pomagala reševati izzive 21. stoletja. Znanja, ki so bila temelj osebnega in družbenega napredka v 19. in 20. stoletju, ne zadostujejo več in videti je, da naj bi bile kompetence, ki omogočajo vseživljenjsko izobraževanje in prilagajanje na hitro spreminjajoče se okoliščine, odgovor na konkurenčni boj posameznika in z njim tudi družbe v globalnem svetu. Ken Robinson pravi: »Smo najštevilčnejše človeško prebivalstvo, ki je kdaj naseljevalo Zemljo, in številke naglo rastejo. Digitalne tehnologije preoblikujejo naše delo, igro, mišljenje, čutenje in medsebojne odnose. In ta revolucija se je šele začela. Stari izobraževalni

sistemi niso bili načrtovani s tem svetom v umu. Če jih bomo izboljševali z dviganjem konvencionalnih standardov, se ne bomo mogli spopasti z izzivi, ki so pred nami« (Robinson in Aronica, 2015). Razvijanje, preizkušanje ter implementacija sodobnih didaktičnih konceptov in modelov so tako že nekaj časa stalnica šolskega prostora v Evropi in Sloveniji, kar se je v času epidemije izkazalo kot prava pot. Po drugi strani pa tudi spremenjene družbene, tehnološke in gospodarske okoliščine zahtevajo spremembe v izobraževanju, kjer tehnologija postaja eden izmed vedno bolj samoumevnih dejavnikov poučevanja in učenja. Če večina učiteljev nima večjih težav pri uporabi tehnologije, ko se pripravljajo na pouk, pa so razmere drugačne, kadar uporabljamo tehnologijo v podporo procesu poučevanja in učenja. Ustvarjanje učnih priložnosti, v katerih bodo učenci lahko pridobivali nova znanja in razvijali svoje kompetence, od večine učiteljev zahteva drugačen način razmišljanja in načrtovanja pouka (Flogie in Aberšek, 2019). Slovensko šolstvo je na poti digitalnega opismenjevanja in razvijanja digitalnih kompetenc že od konca prejšnjega stoletja, vendar so bili ti premiki počasni, najprej omejeni na posamezne učitelje, nato šole, kjer so nekateri ravnatelji to vključili v svojo vizijo, in v zadnjem desetletju na šole, ki so vključene v različne projekte. MIZŠ je prepoznalo potrebo po digitalizaciji šole in predvsem po usposabljanju učiteljev in jo podprlo z različnimi projekti, kot so npr.

Foto: Matej Hozjan

Foto: Marko Hrovat

projekt RO že leta 1994, projekt e-šolstvo 2008–2013, Inovativna pedagogika v luči kompetenc 21. stoletja (2013–2015), Inovativna učna okolja, podprta z IKT (2017–2022). Res pa je, da ta val nikoli ni zajel vseh šol oziroma vseh učiteljev.

Pomembni dejavniki izvedbe pouka na daljavo

Epidemija in njene posledice so velik izziv tudi za šolski sistem v Sloveniji. V primerjavi z drugimi državami se je večina slovenskih šol zelo dobro odzvala že v prvem valu epidemije, spomladi 2020, podatki za drugi val pa so še nekoliko boljši. Le peščica šol je potrebovala prvi teden priprav za prehod na delo na daljavo, medtem ko je večina šol takoj prešla na izvedbo takšnega pouka. Sam proces pouka tako ni bil prekinjen in je le »migriral« iz učilnice v oblak (na daljavo). Za uspešno izvedbo pouka na daljavo je bilo potrebnih več dejavnikov, med katerimi bi izpostavil naslednje:

- usmeritev s strani MIZŠ in ZRSŠ glede modelov in priporočil,
- ustrezen dostop šol in posameznikov do interneta,
- ustrezna opremljenost posameznika (učenca in učitelja) s tehnologijo,
- dostopne storitve, ki podpirajo in omogočajo izvedbo pouka na daljavo (e-računi, spletne učilnice, videokonferenčni sistemi ...),

- pripravljenost in usposobljenost učencev, dijakov in staršev za takšne oblike pouka (brez staršev pouka na daljavo vsaj za prvo triado nikakor ne bi bilo moč organizirati in izvesti),
- ne nazadnje, a lahko bi rekel, da najpomembnejše: tehnična in didaktična usposobljenost učiteljev za takšno izvedbo pouka.

Na vseh teh področjih so na različnih šolah in pri različnih učencih obstajali določeni primanjkljaji. Ti primanjkljaji so se v večini primerov reševali v sodelovanju med vsemi deležniki (učenci, starši, učitelji, šolami, ministrstvom in ostalimi javnimi institucijami, nevladnimi organizacijami ...). Tako je bila učencem, ki nimajo dostopa do interneta, zagotovljena dostopnost in uporaba mobilnih modemov, izposoja računalnikov v šoli in pri nekaterih nevladnih organizacijah, nakup nekaterih licenc, ki podpirajo izvedbo pouka na daljavo za vse učence in učitelje ipd. Na Škofijski gimnaziji Antona Martina Slomška ter na Osnovni šoli Montessori težav s tehnologijo, usposobljenostjo pedagoškega kadra, sodelovanjem s starši ipd. skorajda nismo zaznavali. Je pa res, da smo na vseh teh področjih (izobraževanje učiteljev, uvajanje inovativnih metod poučevanja, delo s starši, vzgojni vidiki izobraževanja ...) intenzivno delali zadnjih 10 let in bili ves čas vpeti v različne razvojne in raziskovalne projekte na slovenskem in mednarodnem področju. Vse to delo se nam je v tem času obrestovalo, tako da smo

lahko preko projekta Inovativna pedagogika (<https://www.inovativna-sola.si/>) svoje izkušnje in znanje delili z drugimi šolami ter jim na ta način pomagali. Pričeli smo ustvarjati veliko učečo se skupnost, katere rezultate je možno videti tudi na FB-profilu Inovativna šola. Zavedamo se, da se v strokovnih učečih se skupnostih (učiteljev) človeški kapital učitelja namensko povezuje z drugimi, pri čemer je moč spodbujanja učenja in inovacij znotraj skupnosti odvisna od njene odprtosti.

Na mnogih šolah so usposabljanje učiteljev za izvedbo pouka na daljavo na bolj ali manj formalen način izvedli sami, z medsebojno pomočjo učiteljev, okrepile so se učeče se skupnosti znotraj različnih projektov, kjer so na daljavo hitro in učinkovito izvajali kratka usposabljanja v obliki spletnih seminarjev, nastale pa so tudi nove, čisto neformalne povezave učiteljev na družabnih omrežjih. V pripravah na novo šolsko leto so se odzvale tudi ustrezne institucije (ZRSŠ, Arnes ipd.) in organizirale tako tehnična kot didaktična usposabljanja za učitelje.

Medtem ko je za majhne skupnosti značilno, da rešujejo konkretne probleme in izzive, s katerimi se učitelji vsakodnevno srečujejo, ponujajo večje, bolj odprte skupnosti več možnosti za sodelovanje različnih strokovnjakov in srečevanje mnogih idej. Če je pri manjših, bolj povezanih učečih se skupnostih večja možnost, da udeleženci ostajajo znotraj svojega mehurčka, pa lahko pri večjih nastopi problem pomankanja zaupanja in osredotočenosti na bistvene probleme (Berg, 2019). Prepričan sem, da je dolgoročno za vsak izobraževalni sistem pomembno ustvarjanje tako učečih se skupnosti kot tudi vzpostavljanje inovativnih učnih okolij; ustvarjanje takšnih inovativnih učnih okolij, ki bodo spodbujala učitelje h kolektivnemu reševanju problemov tam, kjer nastanejo. Vsako uvajanje sprememb bi bilo smiselno evalvirati z vidika zmožnosti, da generira nove avtentične inovacije v šolah (Sidorkin, 2017), in to ne le med učitelji, ampak je v proces inoviranja nujno vključiti tudi učence, ki so s sodelovanjem v inovacijskih timih pridobili pomembne izkušnje. Takšen razmislek je skladen tudi s poročilom Inovative Learning Environment, ki inovativno učno okolje opredeljuje kot kontekst,

znotraj katerega se odvija učenje; holistični koncept, ki vključuje tako aktivnosti kot učne dosežke in učenje širi izven prostora šole in časa pouka (OECD, 2013: 22).

Prvi odzivi na izvedbo pouka na daljavo

V celotnem naboru izzivov pouka na daljavo je vsekakor treba izpostaviti učence/dijake in učitelje. Iz dostopnih podatkov naše šole ter iz nekaterih raziskav v času epidemije (Zavod RS za šolstvo, Zveza aktivov svetov staršev, Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru, projekt Inovativna učna okolja, podprta z IKT ...) je razbrati, da je takšen način dela za velik del učencev kratkoročno predstavljal celo boljšo izkušnjo kot klasičen način pouka. Srednjeročno in dolgoročno pa se je ta delež zmanjšal; delo na daljavo je bilo sprejemljivo in uspešno le za učence, ki so imeli doma pozitivno in spodbudno učno okolje (dobri družinski odnosi, ustrežna socialna varnost staršev, urejen prostor za učenje ...). Stiske otrok, ki prihajajo iz manj spodbudnega okolja, otrok, ki imajo različne primanjkljaje, so se v veliki meri še povečale. Nekateri otroci (običajno tisti, ki se v razredu ne želijo izpostaviti, čeprav imajo veliko talentov in sposobnosti) so pri izvedbi pouka na daljavo 'vzcveteli' in so bili učitelji več kot presenečeni nad njimi, spet druge smo 'izgubili', ker so preživeli dneve in noči ob računalniških igrich in na družabnih omrežjih. Stike z njimi smo iskali na najrazličnejše načine (tudi telefonsko, preko njihovih staršev, sošolcev ipd.). Otroci s stabilnim učnim okoljem iz družin, v katerih prevladujejo pozitivne vrednote (med katerimi so tudi znanje, medsebojni odnosi v družini ipd.), so tako tudi srednjeročno ohranili pozitivno izkušnjo pouka na daljavo, medtem ko so se pri ostalih stiske iz dneva v dan povečevale. Učitelji tako niso bili le pred izzivom prenosa učnega procesa v virtualno okolje, ampak so imeli zahtevno vzgojno-izobraževalno vlogo usmerjanja in aktiviranja učencev v celotnem spektru motiviranosti. Pri tem ne smemo pozabiti, da so učitelji tudi starši in partnerji s številnimi socialnimi povezavami in obveznostmi, ki so jih morali opravljati hkrati z izvajanjem pouka na daljavo oz. po njem. Veliko učiteljev se je v tem času

še dodatno strokovno usposabljal na področju didaktične rabe tehnologije, kar pomeni, da so morali nenehno usklajevati in 'žonglirati' med pripravami, delom na daljavo, samoizobraževanjem ter najnujnejšimi gospodinjstvi opravki.

Ob izkušnji pouka na daljavo smo bili učitelji prisiljeni ponovno razmisliti tako o vsebinah, ki jih poučujemo, kot tudi o metodah in oblikah dela, ki jih pri tem uporabljamo. Še nikoli do sedaj se ni tako jasno izpostavila potreba po tem, da razmislimo, kaj je minimalni standard, kaj je nujno, da učenci obvladajo, da bodo na teh temeljih lahko uspešno gradili svoje znanje. Kaj – če kaj – lahko izpustimo, preletimo? Katere vsebine so tako pomembne, da jih je nujno tudi oceniti, ne le utrjevati in preveriti? Zakaj sploh ocenjevati – razen zaradi pravilnika? Gre tudi drugače? Montessori pedagogika se je v tem primeru izkazala kot eden izmed naprednejših in inovativnejših modelov, saj je sam proces pouka in pogled na razvoj otroka skozi oči ustanoviteljice Marije Montessori grajen na drugačni filozofiji kot klasična šola.

Razmislek za naprej

Duha, ki je ušel iz steklenice, ne bo tako enostavno spraviti nazaj, potreben je temeljit premislek na ravni družbe, šolskega sistema in na ravni učitelja posameznika. Celo šolsko leto (dve) smo poučevali drugače, tudi improvizirali. Sedaj je čas, da naredimo refleksijo: katere spremembe so dale dobre rezultate in kje je smiselno ohraniti stare pristope? Ne smemo si dovoliti, da bomo vse učne priložnosti, ki smo jih za učence oblikovali v okviru pouka na daljavo, sedaj pospravili v predale in nadaljevali, kjer smo marca pred enim letom nehali. Danes imamo dovolj znanja in izkušenj, pa tudi poguma, da se lotimo uvajanja problemskega pouka, sodelovalnega dela, da uvedemo prenos težišča učnega procesa od ocen k učenju in učencu. Naučili smo se, da je jasna in pravočasna povratna informacija tista, ki učencu omogoča napredek in spodbuja njegovo radovednost. Bolj pogosto smo si upali uporabiti in oceniti tudi alternativne izdelke, avtentične naloge, ne le pisnih in ustnih odgovorov ter plakatov. Iz te izkušnje lahko slovensko šolo iz šole ocenjevanja skupaj spremenimo v šolo znanja. Izredne razmere

so veliko učiteljev vzpodbudile k sodelovanju, povezovanju in pomoči drug drugemu, diskutirali smo o pedagoških konceptih, poučevanju in učenju ... Pomembno je, da to strokovno učečo se skupnost ohranimo in razvijamo, saj le nenehno učeči se učitelj lahko v polnosti uresniči svoje poslanstvo.

Z veliko oklevanja smo gradili most zaupanja in se sprijaznili s tem, da učenci včasih niso oddali svojega izvirnega dela. Toda to ne sme biti vzrok, da bi jih ožigosali kot goljufe, ki potrebujejo strog učiteljski nadzor, ampak naloga, ki nas čaka na vzgojnem področju. Zaupanje, spoštovanje temeljnih vrednot in graditev odnosov med učenci in učitelji so temelj, brez katerega gotovo ni možnega prehoda v družbo prihodnosti.

Katera spoznanja nam torej prinaša izkušnja covida-19? Med drugim prav gotovo tudi to, da družbene spremembe in življenje v povezanem, hitro spreminjajočem se svetu postavljajo posameznika in družbo pred mnoge izzive, ki jih ne moremo rešiti le z uporabo ustaljenih vzorcev niti le z uporabo tehnologije. Na področju izobraževanja in izvedbe pouka na daljavo to pomeni premik od ustaljenih vzorcev transmisije znanja k inoviranju lastne prakse in uvajanju inovativnih oblik poučevanja in učenja, ki učencem omogočajo razvijanje kritičnega mišljenja, kreativnosti in ustvarjalnosti ob spoštovanju temeljnih človekovih vrednot, še posebej zavedanja o pomenu sobivanja v skupnosti.

Literatura

- Berg, Ellen; Baas, Marjon; Admiraal, Wilfried (2019): *The connective teacher: Network learning for a sustainable profession*. Dostopno na spletni strani: https://www.researchgate.net/publication/333245173_The_connective_teacher_Network_learning_for_a_sustainable_profession.
- Flogie, Andrej; Aberšek, Boris (2019): *The impact of innovative ICT education and AI on the pedagogical paradigm*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- OECD (2013). *Innovative Learning Environments, Educational Research and Innovation*. Paris: OECD Publishing.
- Robinson, Ken; Aronica, Lou (2015): *Creative Schools: Revolutionizing Education from the Ground Up*. London: Viking Penguin.
- Sidorkin, Alexander M. (2017): *Human Capital and Innovations in Education*. V: Alexander M. Sidorkin; Mark K. Warford: *Reforms and Innovation in Education: Implications for the Quality of Human Capital* (str. 127–139). Springer International Publishing.